

akord

list PRO COOPERATIONE, 1987, č. 1

PROHLÁŠENÍ SPOLUPRÁCE

Národy střední a východní Evropy, jejichž jsme příslušníky, spoluvytvářely a nejednou i branně hájily evropské duchovní, politické a kulturní tradice a jsou jejich plnoprávními účastníky. Hodnoty, které Evropa vytvořila, jsou jim drahé i dnes, ba jsou jim o to dražší, oč silněji jsou o ně vnuceným totalitním pořádkem okrádány. Podle našeho pevného přesvědčení se tyto národy nemohou své evropské příslušnosti a spoluodpovědnosti vzájemně - ani z beznaděje, vyvolávané trvalým tlakem sovětské moci, ani v zájmu pošetilé iluze, že jejich rezignace na vlastní identitu může zaručit skutečný mír. Opak je totiž pravdou: hlavní překážkou vskutku mírového pořádku je právě ujařmování lidí a národů.

Po půl století jsou v našich zemích různé jednotlivé a centrální moci navzájem dobře izolované pokusy o politickou, občanskou, sociální, národní, náboženskou a kulturní emancipaci utápěny v krvi nebo potlačovány. Přes všechny tyto trpké zkušenosti jsme rozhodnuti v emancipačním úsilí trpělivě pokračovat, vedeni jistotou, že o dobré věci má smysl se zasadovat vždy a bez ohledu na to, jak rychle se takové snažení setká s viditelným úspěchem. Ostatně nejedna zkušenost nás přesvědčuje, že i oběti zdánlivě zbytečné a svým bezprostředním výsledkům neúměrné se léty zhodnocují a posléze své plody nesou. S radostí přitom přihlížíme k tomu, že ten dlouhý a tak často neúspěšný zápas má přece jen už dnes jeden dobrý výsledek: v kadlubu společného neštěstí a z něho vyrůstající příbuznosti představ o tom, jak mu čelit, se taví a anihilují všechna vzájemné záští, všechny historické revni-

vosti nacionální a náboženské, které měly bohužel v této etnicky složitě strukturované části Evropy své staré a hluboké kořeny a které podstatně přispěly k jejímu pádu do současného područí.

Domníváme se, že čas dozrál k tomu, abychom se pokusili společně formulovat základní zásady tohoto našeho usilování.

(1)

Hluboce věříme v důstojnost a svobodu člověka, přičemž jsme přesvědčeni, že bytostnou součástí a podmínkou jejich skutečného naplnění je to, aby i společenská dimenze života mohla být žita šťastně a smysluplně, ve vzájemné solidaritě navzájem se respektujících, svobodných jedinců. Za východisko jakéhokoli úsilí o podstatnější zlepšení lidského údělu pokládáme upevňování všech základních lid-
ských práv, tedy práv občanských, politických, so-
ciálních a kulturních. Právě proto, že v toto vě-
říme a že se chceme v tomto duchu angažovat v skut-
ku odpovědně, nedůvěřujeme všem uzavřeným projek-
tům "ráje na zemi", plánujícím definitivní rozře-
šení všech společenských i lidských konfliktů a
konečné odstranění veškerého lidského utrpení. Co
se vydává za jediný a nejdokonalejší klíč k vše-
obecné nápravě světa a co z této své sebejistoty
vyvozuje právo násilně se prosadit a zničit vše,
co se danému projektu tak či onak vymyká, obrací
se nakonec zákonitě proti člověku: neuskutečnitel-
nost projektu je zakrývána odstraňováním všech je-
jích živoucích svědků a z totální spásy zůstává
jen totální ponížení, na jehož konci nejednou bý-
vají celé hetakomby lidských obětí. Ideologie a
systémy, pro něž je člověk jen uskutečnitelem ne-
bo překážkou abstraktních ideí, nemají úctu k lid-
skému životu. Spásonosné doktríny, ať už socialisté,
nacionalistické či teokratické, tedy odmí-
táme. Společenský pořádek má člověku sloužit a ne
ho zotročovat. Zájem konkrétní lidské bytosti musí
být tudíž v centru veškeré politiky. Neodmítáme
stát jako jeden ze způsobů organizace lidského
společenství, jsme ale odpůrci státu paternalis-
tického či "pečovatelského", který zbavuje člově-
ka svobody a prerogativ jeho důstojnosti výměnou
za svou ochotu převzít jeho starosti a zajistit

mu uspokojivou existenci v nedůstojných podmínkách. Jsme pro sociální spravedlnost a základní sociální jistoty, odmítáme však systém, který se je pokouší zajistit totalitním zotročením. Ostatně odnímáje člověku jeho nezadatelné svobody odnímá mu takový systém nutně i to, co mu za ně sliboval: sociální nezávislost a důstojnost. Úcta k lidskému individuu má ve společenském uspořádání svůj přirozený výraz v principu plurality jako mnohosti svébytných jedinců a mnohosti názorů i zájmů, která smí být regulována jen v míře, určované vzájemným respektem.

(2)

Princip plurality nalézá svou politickou formu zcela jednoznačně v demokracii. K demokracii se proto upínají naše tužby a vítáme a podporujeme všechny společenské pohyby, které k ní míří. Demokracii chápeme jako společenství svobodných lidí, kteří se respektují navzájem a kteří současně respektují obec, polis, jako něco, co je v přesně vymezené oblasti lidských zájmů nadřazeno individuálním zájmům. Demokracie tedy neznamená ani svévoli, anarchii či popření jakýchkoli povinností, ani mechanické prosazování vůle většiny, předem diskvalifikující každou minoritu (například etnickou) i každý odlišný názor. Politická demokracie může vyrůstati jedině z ducha dobré vůle, solidarity a tolerance. Její bytostnou podmínkou je spoluúčast na životě obce, spoluodpovědnost za něj a tvůrčí a nesobecký vztah k celku. Cesta k demokracii neznámá tedy jen boj za určité strukturální a institucionální změny, ale také obnovu tohoto demokratického ducha obecné spoluodpovědnosti. Totalitní systém takového ducha poléta v našich zemích ničí. Jeho obnova je tedy stejně náročným úkolem jako samo vytvoření demokratických institucí.

Jakkoli různé mohou být naše představy o konkrétní podobě demokracie v našich zemích a jakkoli různé podoby může život sám v budoucnosti naší demokracii dát, jedno je jisté: je oč se opřít. Dějinný vývoj totiž vytvořil na euro-americkém Západě několik variant modelu parlamentní demokracie s jejím přísným oddělením moci zákonodárné, výkonné a soudní, a na tuto tradici je možné a dokonce

nezbytně nadvázat. Tradicním formám demokracie lze pochopitelně vytknout mnoho nedostatků a lze - na novém geografickém, politickém a historickém terénu - najít možná ještě více způsobů, jak je zlepšit, prohloubit či překonat. Cokoli z toho je však myslitelné jen na pozadí všech dobrých i špatných zkušeností, které tento model lidské společnosti dal. Náš odmítavý vztah k "definitivním řešením", bořícím vše staré bez ohledu na to, zda se to osvědčilo či nikoliv, obsahuje také odpor ke všem eventuelním novým pokusům popřít v zájmu "zářných zítřků" i ty nejosvědčenější demokratické mechanismy. Rovněž v této věci jsme tedy pro střízlivost, věcný smysl, vyváženost a respekt k dobrým zkušenostem. Fanatismus už nám připravil příliš mnoho hrůz, než abychom mu byli ještě v čemkomi ochotni podlehnout či ho tolerovat.

Sebelepší formální záruky nedávají demokracii šanci, pokud se vytrácí její základní účel a smysl. Což není jenom zkušenost lidí, kteří poznali ve svých zemích, že všechny komplikované demokratické atributy, ratifikované paktů o lidských právech a "nejdemokratičtější ústavy" mohou být velmi snadno pouhou španělskou stěnou k zakrytí bezostyšných orgií reálné moci. Je to bohužel cosi víc: zkušenost, kterou v té či oné míře a podobně nabývá dnes celý svět. Krize demokracie je totiž zjevem celosvětovým a patří k paradoxům dnešního světa, že lidé žijící v totalitních státech to leckdy chápou lépe než lidé z demokratických zemí. My totiž můžeme být poraženi, zabiti nebo můžeme pod nátlakem odvolat - nepřestaneme však mít jasno. Zatím na Západě se někdy nenápadně sice, ale o to povážlivěji vytrácí důvěra v demokratické mechanismy vůbec. S ní mizí ovšem i imunita proti pokušení totality.

(3)

Aniž se většina z nás ze zásady zřiká branného odporu v mezních situacích, například při ohrožení vlastní demokracie, jednoznačně a důrazně se hlásíme k nenásilným formám zápasu za naše ideály. Není to východiško z nouze (diktované faktem, že zbraně mají jen ochránci totalitních pořádků), ale je to výraz zásadního přesvědčení, že násilí plo-

dí zase jen násilí a že i ty nejlepší hodnoty se zvrací ve svůj opak, jsou-li prosazovány samopaly. Myšlenku, že účel světi prostředky, považujeme za typický projev zkázonosné pýchy všech fanatismů. (Tento náš postoj samozřejmě neznamená, že se přidáme - vzplane-li požár společenským samovznícením - k těm, kteří svým dlouhodobým útlakem takový požár vyvolali. Naopak: budeme je žádat, aby v zájmu záchrany lidských životů opustili terén své prohry).

(4)

Z historie dosavadních emancipačních zápasů a porážek našich národů vyplývá jedna trpká zkušenost: často jsme proti sobě navzájem zasahovali a tvořili tak stafáž intervenci sovětské. Nikdy se tak nedělo z vůle společnosti, zároveň se tomu ale společnost většinou nedokázala vzepřít, natož se v nějaké větší a viditelnější míře s úsilím souseda solidarizovat. O to významější byly ojedinělé projevy statečných občanů, kteří neváhali veřejně vystoupit na obranu svobody v jiné zemi sovětského bloku a riskovat tím velmi tvrdé následky. Centrální moc se tu řídí heslem "Rozděl a panuj" a nejrůznějšími způsoby zneužívá rozdílností sociální a politické situace v různých zemích a historií zformovaných zvláštností různých národů k tomu, aby zabránila přeskočení jiskry svobody z jedné země do druhé a aby uchovala v celém seskupení co nejvíce dezinformací a vzájemných animozit, znemožňujících rozsáhlejší mezinárodní solidarizaci, natož případnou synchronizaci osvobozovacích snah.

Je zřejmé, že všechny dosavadní pokusy byly poraženy především proto, že byly izolovány. Domníváme se tudíž, že naše naděje je v internacionalizaci našeho zápasu. Chceme k tomu přispět tím, že se zavážeme vzájemným slibem solidarity: na jedné straně se nechceme žádným momentálním úspěchem nechat přimět k tomu, abychom ztratili zájem o osud svých méně šťastných bratří v sousedních zemích či je dokonce zradili, na druhé straně jsme připraveni podstoupit i ta největší rizika a nejnebezpečnější zápasy, jen abychom podpořili úsilí těch, jimž v dané chvíli osud více přeje. Zavážeme se k tomu v pevné důvěře, že si navzájem své

(5)

Málokdo pochybuje o tom, že stávající hranice v této části Evropy jsou mnohde nespravedlivé, ne-logické a vnucené vnější mocí. To však neplatí jen pro posledních padesát let, ale přinejmenším pro posledních pět set let. Za tu dobu byly hranice re-sčíslněkrát posunuty, aniž by se tím cokoli vyře-šilo; zato vždy přibýly nové problémy a vzrostl seznam vzájemných vin a resentimentů.

Nadešel čas, kdy je třeba prolomit tento blud-ný kruh.

Cestu vidíme v tom, že úsilí o nezávislost na-šich zemí, která je přirozenou součástí a logickým důsledkem celkového zápasu za svobodu člověka, spo-jíme se zásadou nedotknutelnosti dnešních hranic a současně se snahou proměnit tyto hranice z ne-prodyšných bariér a zdrojů neustálých nesvárů ve výraz plodné plurality v solidární jednotě, zalo-žené na vzájemné úctě, otevřenosti a přátelství všech zúčastněných. Zřikáme se tedy za sebe náro-ků na jakékoli budoucí změny hranic či nedobrovol-né přesuny obyvatelstva a zároveň prohlašujeme, že budeme všestranně usilovat o vzájemné zblížení na-šich národů a hájit práva všech etnických menšin. (Tím není pro nás samozřejmě uzavřen bolestný pro-blém vnitroněmeckých hranic a není tím ani dotčeno ústavně zaručené právo národů SSSR na sebeurčení až po odtržení.)

Problém hranic chceme řešit tím, že budeme je-jich důležitost oslabovat, a nikoli tím, že ji bu-deme zvyšovat ožíváním dávných sporů.

(6)

Čím nezávislejší a demokratičtější budou naše země, tím zřetelněji se i Evropa jako celek při-blíží ideálu přátelského a vskutku mírového spo-lečenství svobodných národů a demokratických stá-tů. Evropu budoucnosti chápeme jako samostatný kul-turní a politický útvar, založený na vzájemné dů-věře a spolupráci všech států, které ho tvoří, a usilující o přátelství se všemi ostatními zeměmi světa. Zdůrazňujeme tedy na závěr znovu, že naším

programem je nezávislost, demokracie a přátelství ve skutečném míru, nikoli nenávisť a konfrontace. Nechceme bojovat proti žádným státům nebo národům, chceme bojovat proti totalitě, útisku a ponižování člověka.

Svoboda nepadne našim národům do klína z nebe ani jim nebude z ničeho nic přidělena jejich vládami nebo sovětským centrem. Svou svobodu musíme především my sami uskutečňovat, rozvíjet a prosazovat. Pokojně a důrazně, důvtipně a vytrvale. Každý z nás musí přijmout, pochopit a naplnit své občanství ve všech jeho rozměrech. To je jediné možné východisko naší cesty, té cesty, která by měla vést k obnově naší ohrožované lidské i národní identity.

Chceme se po této cestě nadále ubírat společně, vedeni společnou vírou v její smysl a úspěch.

Květen 1987

Milan BALABÁN, Rudolf BATĚK,
Otká BEDNÁŘOVÁ, Václav BENDA,
Pavel BLATTNÝ, Ján ČARNOGURSKÝ,
Ivan DEJMAL, Jiří GRUNTORÁD,
Václav HAVEL, Michal HOLEČEK,
Jozef JABLONICKÝ, Ivan M. JIROUS,
Karol KORBEL, Daniel KROUPA,
Ladislav LIS, Lenka MAREČKOVÁ,
Jiří NEMEC, Michal MATZENAUER,
Martin PALOUŠ, Radim PALOUŠ,
Tomáš PŠTROSS, Pavel ROUBAL,
Jiří RUML, Miroslav TYL,
Jana ŠTERNOVÁ, Zdeněk VAŠIČEK

Gheorge CALCIU-DUMITREASA, Rumun,
Jerzy GREBSKI, Polák,
Atis HOMKA, Lotyš,
Algis KLIMAITIS, Litevec,
Volodymyr MALYNOVÝČ, Ukrajinec,
Maria NOWAK, Polka,
Nijolė SADŪNAITĚ, Litevka,
Stefan TABAKOV, Bulhar

SPOLEČNĚ PRO NEZÁVISLOST A SVOBODU !

DEKLARACE "PRO COOPERATIONE"

1/ Čas pro spolupráci všech pluralistických a demokratických hnutí ve střední a východní Evropě dozrál!

Dokazují to minulé zkušenosti. Poláci, Češi, Slováci, Maďaři, baltické národy, Ukrajinci, Rumuni, Bulhaři, Bělorusové - my všichni snášíme společný osud, my všichni musíme společně bojovat za svoji svobodu.

2/ Nenecháme se už vzájemně zneužívat. To pomáhá jen našim nepřátelům.

Prohlašujeme proto, že přijímáme dosavadní vzájemné hranice našich zemí a že vynaložíme všechny síly k dosažení porozumění a přátelství mezi našimi národy.

3/ Chceme pro naše státy nezávislost, demokratický a pluralistický řád, chceme aby se nalézaly v jednotné nerozdělené Evropě. V našich státech bude zaručena svoboda mínění, tisku, náboženství a cestování, tajné hlasovací právo a práva menšiny.

Teprve tyto svobody ustaví spravedlivý sociální řád.

4/ Vyzýváme vás k účasti na uskutečňování těchto společných cílů. Jsme pro nenásilný odpor, ale nelze vyloučiti jiné cesty k tomu, aby byly dosaženy podmínky pro důstojný život.

5/ Nemějme strach! Mluvme o všem otevřeně, odporujme totalitarismu všude kde shledáme podmínky k úspěchu.

Hledejme navzájem společná řešení, odstraňujme všechna stará nedorozumění mezi našimi národy.

Začněme u sebe! Spojte se s námi!

"PRO COOPERATIONE"

Spolupráce národů střední a východní Evropy (diskutuje se rovněž termín středně východní Evropy) utlačovaných jim vnucenou mocí není jistě nová, ani řídká. Připomeňme jen gdaňskou výzvu Solidarity, se kterou se obrátila na všechny naše země, vzpomeňme spolupráci KOR, Solidarity, Charty 77 a VONSu, živý ohlas "Pražské výzvy", neoficiální kulturní konferenci v Budapešti v r. 1985 a velmi úzkou - a úspěšnou - spolupráci baltských národů (o které se v tomto čísle Akordu zmíníme podrobněji).

Spolupracují jednotlivci i skupiny v jednotlivých zemích za železnou oponou, stejně jako v exilu. Exil navazuje úzce na domov, nejen to, neustále přibývá na Západě těch, pro které je spolupráce nejen s exilem, ale především s demokratickými občany a iniciativami střední a východní Evropy stále více důležitější. I v tom se prokazuje jednota Evropy.

Možnosti spolupráce a její formy jsou četné a většina je jich neobyčejně důležitosti. Spolupráce jednotlivá, dílčí je závažná, ale právě při této příležitosti si uvědomujeme potřebu spolupráce stálé a všeobsažné. Nemělo by smysl jistě takovou spolupráci reglementovat a řídit, cokoli jí předpisovat. To, co naopak má smysl, je systematické a trpělivé vytváření předpokladů spolupráce. To však nelze jistě na základě jen jedné z možných politických orientací. Nejen cíl našeho snažení, ale i prostředky - a spolupráce je jak cílem, tak prostředkem - je nutno pojímat pluralisticky a demokraticky.

Jako jeden z organizačních předpokladů spolupráce takto pojaté byla vytvořena "Pro cooperatione", organizace sdružující ty, kteří se chtějí na spolupráci podílet a ji organizovat. "Pro cooperatione" byla ustavena ve Vídni 21.9.1986 (dosavadní zasedání se konala v Curychu, Paříži a Štrasburku) jako organizace s individuálním i kolektivním členstvím (z kolektivních členů uvádíme Konferenci ukrajinských politických stran a organizací, polskou liberálně-demokratickou stranu "Niepodlegość", bulharskou sociálně-demokratickou stranu atd.). "Pro cooperatione" vydává časopis "Akord" vycházející v jednotlivých národních mutacích, prozatím v bulhars-

ské, litevské, lotyšské, polské, rumunské, ukrajinské a české.

"Akord" nemůže a ani nechce uhlašovat hranice mezi jednotlivými národy a ideovými orientacemi, naopak. "Pro cooperatione" se domnívá, že vzájemné vyrovnávání a porozumění není možné právě bez diskuse - vedené samozřejmě snahou pochopit stanoviska druhé strany. Proto se budeme snažit na našich stránkách mimo jiné ozřejmovat to, o čem se mluví jen málo nebo nedostatečně, např. česko-slovensko-maďarské vztahy.

Prosíme čtenáře, doma i v exilu, o spolupráci.

ADRESA NA KTEROU NÁM MŮŽETE PSÁT:

Algis KLIMAITIS	Tel.: 88 72 37 32
6, Rue du Muguet	Telefax:
F - 67240 GRIES	88 72 37 33
FRANCE	

OPOZIČNÍ HNUTÍ V BALTICKÝCH ZEMÍCH

Násilná sovětifikace a rusifikace

Sovětizace baltických zemí, tj. Litvy, Lotyšska a Estonska byla rychlá a brutální. 28.8.1939 uzavřelo nacistické Německo a Sovětský svaz pakt o neútočení spolu s tajnou dohodou upravující sféru "vlivu". Nacisté si vyměnili západní části Polska a Litvy, Stalin zbytek Litvy, Lotyšsko, Estonsko (a také Finsko, Bukovinu a Bessarabii). 1.9.1939 přešlo Německo Polsko, 17.9. zaútočily sovětské jednotky do týlu Poláků a už 25.9. oznamuje Stalin Hitlerovi, že hodlá "vyřešit problém baltických zemí". O dva dny později sovětský ministr zahraničí Molotov předkládá Estonsku ultimatum s jednodenní lhůtou k odpovědi a s tím, že odpověď může být jen ano nebo ne. Estonsko přijímá a do země vstupuje 25 000 sovětských vojáků. 5.10. byla podepsána podobná smlouva s Lotyšskem, 10.10. s Litvou. Připomeňme ještě, že 29.11.1939 byla v SSSR vytvořena "demokratická finská vláda", která požádala Sověty o vojenskou intervenci, které se jí ještě téhož dne dostalo.

Podle smluv uzavřených s baltickými zeměmi měla být plně respektována jejich nezávislost. Nicméně chování baltických občanů v jejich vlastních zemích

bylo pohoršlivé. "Jistá část estonské inteligence pohlíží na obsazení Norska a Dánska Němci jako na agresi, jako na ujařmení malých národů" stěžuje si 28.5.1940 moskevská Pravda a dodává, že "politické osobnosti ve svých projevech německé akce sice neodsuzují, ale také neschvalují". S takto nezodpovědným přístupem ke svým spojencům se musela sovětská vláda rázně a internacionalisticky vypořádat. V polovině června r.1940 obsadila sovětská vojska baltické země aniž by narazila na vojenský odpor, protože už předtím bylo vyhrožováno bombardováním měst. Jak oznámila agentura Tass, 21.6. pracující lid těchto zemí si spontánně vyžádal nové vlády, které pak ihned v nejvlastnějším zájmu těchto "pracujících" rozpustily všechna sdružení a odbory, zakázaly shromažďování, odzbrojily vojsko a policii a zahájily masové zatýkání, deportace a popravy. Už v červenci 1940 Nejvyšší sověť "přijal příznivě jejich žádost" a začlenil je do SSSR. Nebylo to zadarmo. Protože Sověti obsadili i západní části Litvy, která měla podle zmíněné tajné smlouvy připadnout nacistům, museli jim Sověti zaplatit 7,5 milionů dolarů ve zlatě jako odstupné.

Sověti se na toto "spontánní připojení" připravili včas, směrnice generála NKVD I.Serova o zatýkání a deportacích jsou datovány už 11.10.1939. Popravy 23 000 osob a deportace 108 000 osob v létě 1940 si vyžádaly samozřejmě včasnou a dobrou organizační přípravu. Celkový počet deportovaných v prvních patnácti letech sovětské vlády se odhaduje na 350 000 Litevců, 210 000 Lotyšů a 100 000 Estonců, z nichž přežila asi jedna desetina.

Baltické země byly podrobeny nejen sovětizaci, ale také násilné rusifikaci - v těchto zemích nejde jen o svobodný a důstojný život občanů, ale i o přímo fyzickou existenci národa. Jednak byly statisíce občanů vysídleny, ale především byly do baltických zemí dosazeny na dva miliony osob jiných národností, zvláště Rusů. V r.1979 bylo v Lotyšsku už jen 53,7% Lotyšů, v Estonsku jen 64,7% domácího obyvatelstva, zatímco Litevci s 80% si ještě zachovávají převahu. Ve velkých městech jsou ovšem baltické národy v menšině a díky tomu mohl být také veřejný a kulturní život bezmála celý rusifikován. Baltické země mají relativně vysokou životní úroveň a ta přitahuje pochopitelně ruskou populaci.

Mezinárodní neuznání sovětské agrese

Přivtělení těchto tří zemí k SSSR bylo uznáno ve světě nanejvýš de facto, nikoli de jure. Jedinou výjimkou je zde Bulharsko, Československo, Maďarsko a Rumunsko, kterým byla tato povinnost nadiktována v r. 1958 a na začátku 70. let australská labouristická vláda (uznání bylo následující vládou odvoláno). Z asijských a afrických zemí odmítají existenci de jure Filipiny, jižní Korea a obě Číny, ostatní se k této otázce nevyjádřily, už proto, že většinou vznikly po druhé světové válce. Podle mezinárodního práva neznamená ovšem nevyjádření se implicitní uznání.

Státy západní Evropy a severoamerického kontinentu stále své neuznání de jure veřejně vyhláší. Zvláště důrazně to učinila většina z nich u příležitosti podepsání helsinských dohod. Vláda USA od r. 1950 vyplácí úroky ze zmrazených baltických finančních fondů baltickým diplomatickým a konsulárním službám, které mají dosud v USA své zastoupení. Rovněž vláda NSR akceptuje baltické diplomaty, Francie vydává víza do pasů těchto zemí. Ty mají rovněž zastoupení u Evropského parlamentu ve Štrasburku. Kompromisní stanovisko zaujala jen Velká Británie, která sice stále anexi de jure neuznává, ale přesto v r. 1967 předala baltický zlatý poklad Sovětům a v r. 1974 odmítla uznat nástupce zemřelého estonského vyslance.

Baltové v exilu

Baltické národy nemlčí doma, ani v exilu. Jednak mají v některých zemích stále ještě diplomatické zastoupení, jednak se dokázali spojit do Baltické světové rady (Baltic World Council), která sdružuje všechny exilové organizace. Každá ze zemí navíc má svou vlastní vrcholovou organizaci (Supreme Committee for the Liberation of Lithuania, World Federation of Free Latvians, Estonian World Council). Ve většině států mají své tiskové kanceláře a dovedou organizovat nátlakové skupiny. Žijí intenzivním krajským životem, z vlastních prostředků udržují litevské (Lampertheim) a lotyšské gymnasium (Münster), pořádají pravidelná setkání (např. třetí světové setkání a kulturní festival Lotyšů s 4 000 účastníky v srpnu 1987 v Münsteru). V Paříži je udržován Dům baltických zemí.

Exilové skupiny a opoziční hnutí doma spolupra-

cuji navzdory všem spojovacím potížím, jejich akce jsou koordinovány a co navíc, nedělají z toho žádné tajnosti. Domácí organizace pravidelně vyjadřují důvěru k exilu a zajišťují tak jeho legitimitu.

Jak domov, tak exil spolupracuje s ostatními porobenými sovětskými národy, zejména s Bělorusy a s Ukrajinci. Baltickým národům nechybí ani podpora ze strany demokratické části ruské opozice, připomeňme výzvu A. Sacharova a dalších z r.1979 požadující referendum, ve kterém by se mohly baltické národy svobodně rozhodnout o své samostatnosti.

Opozice v baltických zemích

Od konce šedesátých let se protesty v Pobaltí stávají masovými. Demonstrací čítajících stovky a tisíce účastníků lze počítat na desítky. Mnohé z nich vznikají spontánně, tak např. v r.1972 oslavovaly v ulicích Tallinu tisíce vítězství čs.hokejistů nad "sbornou", v r.1980 protestovaly tisíce proti zákazu pop-music. Protesty studentů proti ubohé mensovní stravě ve stejné době byly doprovázeny výkřiky "Rusové, jděte domů!". Příklad Jana Palacha našel odezvu na Litvě, v r.1972 se zde upálil student R.Kalanta a brzo na to tři další. V baltických zemích jsme se mohli setkat rovněž s četnými protesty proti sovětské okupaci Československa, protesty, které byly umlčeny zatýkáním a internováním v psychiatrických ústavech.

Od začátku sedmdesátých let se začíná odpor organizovat. Vytváří se četné neoficiální skupiny, po vzoru polské Solidarity jsou organizovány stávky. V roce 1976 se vytváří helsinská skupina na Litvě, od r.1986 působí obdobná skupina v Lotyšsku.

Lidé se neobávají projevovat své názory veřejně. Výzvu k odchodu sovětských okupačních vojsk podepsalo v r.1979 35 000 občanů! Tisíce občanů podpořilo v r.1981 výzvu k vytvoření bezatomového pásma v severní Evropě. Jedna z litevských skupin vydala v r.1977 25 000 kusů čtyřstránkových letáků, ve kterých požadovala referendum o odtržení se od SSSR.

Velmi rozsáhlý je samizdat, jen z Litvy je známo 17 samizdatových periodik, z toho "Kronika katolické církve v Litvě" vychází nepřetržitě už od r.1972.

Podobně jako v Polsku jsou i na Litvě zvláště aktivní katolíci, katolické náboženství je výrazným prvkem národní identity. Už v r.1972 podepsalo pro-

test (zaslaný Brežněvovi a Waldheimovi) proti potlačování církve 17 000 Litevců, podobnou resolucí o rok později 14 000 osob. V r.1979 podepsalo dokonce 150 000 (sto padesát tisíc) občanů protest proti konfiskaci kostela v Klajpedě!

Helsinská skupina v Lotyšsku uspořádala letos 14.června shromáždění k uctění památky deportovaných, kterého se zúčastnilo na 5 000 osob, k 48.výročí Hitlerova a Stalinova paktu 23.8.1987 demonstrovalo ve Vilně 3 000, v Rize 8 000 a v Tallinu 2 000 osob.

Opozice v Pobaltí a v Československu, podobnosti a rozdíly

Rozdíly mezi opozicí v baltických zemích a u nás jsou výrazné a stojí za zamyšlení. Baltické státy čítají na 6,6 milionů obyvatel, z toho ovšem jen 4,4 milionů jsou Litevci, Lotyši a Estonci a přesto jejich aktivita je podstatně rozsáhlejší než v celém více než patnáctimilionovém Československu. Přitom jsou vystaveni stejným represím jako u nás, ne-li surovějším a rozsáhlejším.

Základní důvod je jasný, těmto národům jde přímo o jejich národní sebezáchovu, kdežto Čechové a Slováci se pozvolně (a nepozorovaně!) pohybují po šikmé ploše od národa k pouhé etnografické jednotce. Baltické národy byly ovšem rovněž, na rozdíl od nás, ušetřeny iluzí o velkoruském šovinismu a opravdu podobě sovětského socialismu. Sovětské panství jim bylo vnuceno brutálně a bezprostředně, zatímco u nás se Sovětům oklika přes "národně-demokratickou" revoluci a jejich domácí zmocněnce vyplatila.

Protože československý režim (zdánlivě!) neohrožuje národní existenci, může se s ním identifikovat či uzavřít jakousi mlčenlivou a podmíněnou spolupráci daleko větší počet příslušníků státního, hospodářského a kulturního aparátu. Na straně poddaných není jistě nikdo s režimem příliš spokojen, ale jen málo je přivádí k otevřené roztržce. To ovšem, jen zdánlivě paradoxně, vede k tomu, že tento aparát je daleko sebejistější a neshledává žádných důvodů, proč by musel uzavírat nějaké kompromisy. Tato situace je nejzřejmější na Slovensku.

Po 48 letech není si sovětský aparát v pobaltských republikách zdaleka tak jist, jako aparát Husákův. S aparátem, který je si vědom toho, že se může spolehnout jen na represe a na nic jiného a

který už nechce řešit vše jen represemi, je ovšem pak možno v určitém rámci jednat.

Proto mohla helsinská skupina v Lotyšsku žádat ÚV lotyšské komunistické strany a KGB o oficiální povolení demonstrace k uctění památky deportovaných (14.6.1987) a také toto povolení dostala. Aparát si byl ovšem vědom toho, že bez ohledu na jeho rozhodnutí se demonstrace stejně konat bude. Oficiálně byly povoleny i letošní srpnové demonstrace. Proto si mohl J. Roskalns, organizátor těchto demonstrací, dovolit veřejně poděkovat západním rozhlasovým stanicím za informace o připravované manifestaci. "Bez těchto zpráv by zde nebylo 5 000 účastníků, ale jen několik stovek", řekl. Navíc sovětský tisk o demonstracích psal, i když zcela tradičně je označil za vyvolané západními agenty, zredukoval počty z tisíců na stovky a účastníky označil za chuligány, fašisty a pouhé zvědavce.

V Československu zřejmě k udržení "pořádku" zvolená míra represí stačí a bylo by ji možno jistě i zvýšit, aniž by tím hrozilo režimu nějaké vážnější nebezpečí. V baltických zemích - zvláště dnes, ale i za Brežněva - režim ví, že roztočené kolo represí a odporu by pro něj nebylo nijak výhodné.

Neskončíme tento pokus o malou analýzu žádnými výzvami k odvaze a statečnosti. Snad bude užitečnejší si uvědomit podmínky, které jsou nám dány a podmínky, které si my sami na sebe klademe.

LIETUVOS SPAUDOS IR TELEGRAMU AGENTŪRA
Litevská tisková a telegrafní agentura

Vilnius/Riga/Tallin/Strasbourg, 24.8.1987

U příležitosti 48. výročí nacisticko - sovětského paktu žádali Litevci, Lotyši a Estonci, aby vlády NSR, NDR a SSSR uznaly tento pakt za neplatný (podobně jako byla za neplatnou prohlášena mnichovská dohoda). Shromáždění 8 000 demonstrantů v Rize se konalo v centru města u památníku osvobození obklíčeném policií, která povolovala přístup jen jednotlivcům s květinami nebo věnci. Dav je všechny akla-moval, ruští usedlíci je však zahrnovali nadávkami. Zatčeno bylo 12 osob, byly však brzo propuštěny. Scény se zatýkáním byly přenášeny sovětskou televizí. Ve Vilně demonstrovalo na 3 000 osob u Mik-kevičiausova pomníku. Shromáždění zpívali vlasteneč-

ke pisne a nesia byla proklamovana s pomoci tiam-
pačů. V Tallinu byla demonstrace organizována sku-
pinou bývalých politických vězňů v městském parku,
aniž by policie zasáhla.

Vilnius/Strasbourg 2.9.1987

Nijolė Sadunaitė (nar.1938), organizátorka srpno-
vých demonstrací ve Vilně byla 28.8.1987 násilně va-
žena do auta bez poznávací značky. Byla po 30 hodin
vožena po litevských a běloruských lesích za stálé-
ho vyšetřování a vyhrožování. Katolický aktivista
Robertas Grigas (nar.1960) byl téhož dne čtyřmi mu-
ži unesen a zmlácen. Zavlečen na území Běloruské
republiky musel si vykopat hrob a bylo mu oznámeno,
že bude zastřelen. Byl rovněž přinucen stát vzpří-
meně po půl hodiny v záři reflektorů. Poté byl na-
ložen do auta s tím, že bude transportován na Si-
biř. Druhý den se mu podařilo vyskočit z autana ži-
vé ulici. Únosci nebyl dále pronásledován. Kněz Ro-
bertas Puzonas byl zadržen ve stejný den a vysazen
hluboko v lese daleko v Bělorusku. N. Sadunaitė zas-
lalaihned po svém propuštění telegram M. Gorbačov-
vi, ve kterém požaduje vyhledání a potrestání pa-
chatelů.

Zásady sovětské politiky se nemění

"Nedělejte si iluze, my se neodchýlíme z naší ces-
ty tím, že bychom si vypřijčovali od někoho jeho normy a
pravidla demokracie. Sovětský svaz i nadále pomýš-
lí dosáhnout světové revoluce, kterou pojímá v úz-
kém vztahu se změnami prováděnými uvnitř Sovětské-
ho svazu" - sovětský ministr zahraničních věcí 23.
9.1987 na zasedání OSN v New Yorku.

Národ, který se nebojí

T.G. Masaryk v rozhovoru s K. Perglerem ve Vancou-
veru v dubnu r.1918: "My nemohli být pro Rakousko,
pasivní jsme také nemohli být a jediné mravní sta-
novisko bylo vystoupit. Dejme tomu, že bychom pro-
hráli. My vůdcové bychom domů nesměli, ale vojáci
by se domů vrátili; na takovou hromadnou perzekuci
by si Rakousko netroufalo. Představte si, že ti ho-
ši se vrátí. V každém městě a v každé vesnici bude
pak člověk, který proti Rakousku nejen mluvil, ný-
brž i bojoval. A to je, co jsem si vždycky přál:
abychom se stali národem, který se nebojí".